

שלושה קטועי פסלים מן השרון הצפוני

מאת
רפאל גבעון

א. פסל אוסיריס מתלול מסעוד (لوח י, 1)

קטוע זה, העשווי אבן שחורה-ירוקה, נמצא על פני השטח בתלול מסעוד (נ"צ 201/142), לא הרחק מTEL ורור שבאיוזור הדרה. רוחבו 3.0 ס"מ וגובהו 5.6 ס"מ. הקטוע הוא חלק מפסל אוסיריס מן הסוג שהיה נפוץ במצרים בתקופה המאהורת, שבו מתואר האל לבוש תכרייכים כשבידו האחת ה"שוט" ובידו الآخرת שרביט-המושלים "חkat".لال ז肯 מרובע ועל ראשו כתר גבוה. בקטוע שלפנינו נשמרו חלק מן הגוף, היד השמאלית עם השרביט וחלק מן היד اليمنית. בציור 1 אפשר לראות את מקום הקטוע בפסל מסווג זה.

על העמוד התומך אתגב הפסל חקוקה כתובות. בציור 2 מובאת הכתובה כפי שהיא מופיעעה על החפץ, ולצדיה ההשלמה המוצעת. לפניו כתובות-הקדשה של האיש שהעניק את הפסל למقدس האל, בмагמה להבטיח קרבן שיקורב לאל, ובאופן זה לזכות בעולם הבא במנחה שיתן לו האל, דבר שהוא חיוני לקיוםו אחרי המוות. הקרבן יעיל אם הקריבו המלך. זו נוסחה רגילה, המבוססת על המנהג שרווחה בתקופה הקדומה לצידם את המתים בדברי מأكل ובלבוש, מנהג שבמרוצת-הזמן נעשה לדבר ריק מתוכן מוחשי.

זה תרגום הכתובה, עם השלמה קלה :

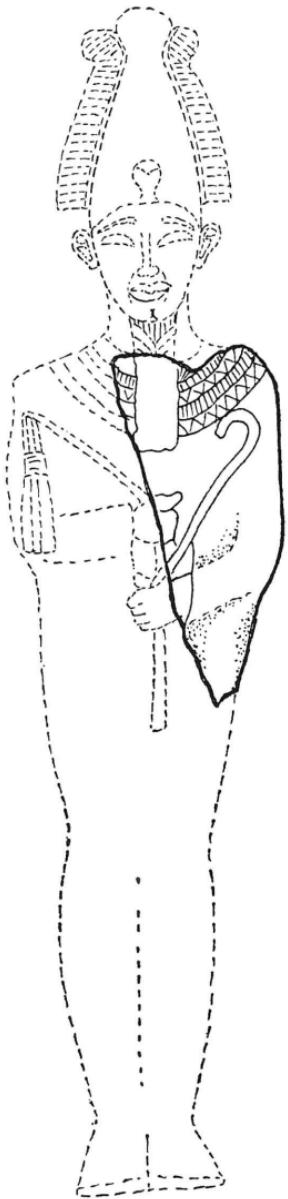
[קרבן אשר נותן מלך לאוסיריס] האל מאון, אדון פי השואל. הוא

[האל] יתן מנחה — לחם ושכר ...

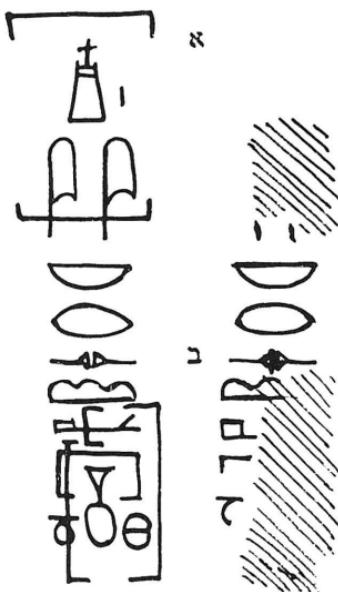
תוארי אוסיריס בכתובה זו הם בלתי-שייגרתיים במקצת. הוא מופיע כאל

1. שלושת החפצים המתוארים כאן שמורים באוספים מקומיים, לא הרחק ממקום גילויים. אני מודה בזוה לבעליהם על הרשות לפרסם. הקטוע מתלול מסעוד נמצא על ידי תלמיד בית-הספר הממלכתי באליין ונספר למוזיאון האזורי בעמק-חפה. את תושמת-לבבי למצאה הפנה מר רם גופנא מאגף העתיקות והמוזיאונים. הראש מג'ת שמור באוסף העתיקות שבקיבוץ לתובות-חביבה. ילדי קיבוץ מענית הם אשר מצאו את הראש בתל אסור, והוא שמור בקיבוצם.

שלושה קטועי פסלים מן השרון הצפוני

צייר 1
מקום הקטוע בפסל

צייר 2
הכתובות והשלמותה

- א. תיתכן גם השלהמה שונה במקצת ; ראה,
למשל, תואר דומה ב- 20- Wb. I, 53, 20.
ב. הסימן השכיח לביריה (O 34) בראשימת
הסימנים של גארדיינר) כתוב במקום הסימן
הנדיר יותר, "ביריה עם חבל" (2 V בראשימת
גארדיינר). לבייטוי שזאת ראה :
Wb. II, 398, 10

398, 10

צפוני – “האל מאון” (היליופוליס), ולא כאל של אבות (אבידוס), מקום פולחנו החשוב ביותר, שהוא דרומי הרבה יותר. על מוצאו הצפוני של הפסל מצבע גם התואר “אדון פי השואל”, תואר הבא לו לאוסיריס מן המיזוג עם האל סוכר, שמולדתו במוז. תנוחת הדיימים אף היא אופיינית לאמנות הצפון.² יש לייחס את הקטוע לימי בית תלמי. לקביעה זו אף אפשר למצוא משום חיזוק בשפע החרסים ההלניסטיים הפוזוריים על פני השטה בתול מஸוד. תגלית קטנה זו היא עדות נוספת ליחסים-התרבויות בין ארץ-ישראל למצרים הצפוניים בתקופה ההלניסטית.³

ב. ראש פסל מג'ת (لوח י, 2)

זהו קטע של פסל המתאר אשה או אלה. גובהו עתה 4.0 ס”.מ. הוא עשוי בדפוס, מטין ורוד מעורב בחצץ לבן עם ליבת שחורה. הצריפה טובה. פסלים מתיפוס זה – על-פי-ירוב رجالים בלבד – נמצאו בתענך⁴ ובמגידו.⁵ על-סמרק הפסל מג'ידו אפשר לשער, כי לפניו דמות אשה. בתענק נמצאו رجالים דומים יחד עם חומר קיראמי ואחר מן התקופה הישראלית. رجالים אלה נבדלים מן ה”עשתורות” הרגילות מן התקופה הכלננית המאוחרת ומן התקופה הישראלית בסמל של מצח האשה, שאפשר לראות בו התפתחות ארצישראלית לעיתים עם פיתולים כפולים.⁶ ולין,⁷ שראה בפסלים מתענק ”ראשי עשתורות מצריות?”, נראה הגיע למסקנה זו משומ שתפס את הסמל של ראשי

O. Roeder, Die Arme der Osiris-Mumie, in: O. Firchow (ed.), : ראה 2 Ägyptologische Studien, Berlin 1955, p. 248

R. Giveon, IEJ, XIII, 1963, p. 26 : ראה גם 3

E. Sellin, Tell Ta'anek, Vienna 1904, p. 73, Fig. 96a-b; P. W. Lapp, .4 שם, הערתו של אלברט לונשא זה, idem, BASOR, 185, 1967, p. 35; Fig. 25 : 1 ; (67

G. Loud, Megiddo, II, Chicago 1948, Pl. 243 : 18, 23.5

J. Walker, Egyptian Sculpture from the Gulbenkian Collection, Wash- .6 ington 1949, p. 66, Pl. 24 .7 ראה לעיל, הערת .4

שלוֹשָׁה קְטֻעִי פְּסָלִים מִן הַשְׁרוֹן הַצְפוני
הַאֲלוֹת כְּפָתָן מַצְרֵי. וּנוֹסָאָן⁸ מִשׂוֹהָ אֶת הַסְּמֵל עַם עִיטּוּרִים מַעֲוָלָם הַצּוּמָה
שַׁעַל חַרְפּוּשִׁוֹת הַחַיקְסָסָס, אֲךָ קָשָׁה לְקַבֵּל דָעָה זוֹ מִשׂוֹם הַשִּׁימּוֹשׁ הַשׁוֹנֵה בְּנוֹשָׁא
וּמִחְמָת הַפָּעָר הַגָּדוֹל בְּזָמָן.

סְגָנוֹן הַפְּסָלִים וְהַעֲוֹדָה שַׁסְמֵל הַפָּתָן מוּפִיעַ בְּצָורה מַנוֹונָת מַעֲדִים עַל
מוֹצָאתָה הָאֲרַצִישָׁרָאֵלי שֶׁל כָּל הַקְבּוֹצָה. נַיּוֹן דּוֹמָה שֶׁל צָורה מַצְרֵית — עַל-פִּי-
רוֹב מִתוֹךְ אַיִד-הַבָּנָה אוֹ הַתְּעִלּוֹמָה מִשְׁמָעוֹתָה הַמִּקוֹרִית — אֲפָשָׁר לְמִצְאָה
תִּכְפּוֹת בְּאַמְנוֹתָה אַרְצִישָׁרָאֵל וּפִינִיקִיה, כְּמוֹ, לִמְשָׁל, בְּתִיאוֹרִי הַכְּתָרִים
הַמְּצָרִים בְּחוֹתָמוֹת וּבְפִיטָחוֹי-שְׁנָהָבָן כְּנָעָנִים וּיְשָׁרָאָלִים.
גַּת עֲשִׂירָה בְּחֶרְשִׁים מִהַּתְּקוֹפָה הַכְּנֻעָנִית הַמְּאוֹחֶרֶת וּמִן הַתְּקוֹפָה הַיְשָׁרָאָלית.
זוּהַי, כְּנָרָאָה, גַּת-פְּדָלָה, הַגְּנוּכָרָת בְּרִשְׁמִית תְּחוֹתִים הַגָּג' (מִס' 70), בְּמַכְתָּבִי תֵל
אל-עֲמָרָנָה (מַכְתָּב 250, שָׁוְרָה 13) וּבְרִשְׁמִית שִׁישָׁק (מִס' 34).

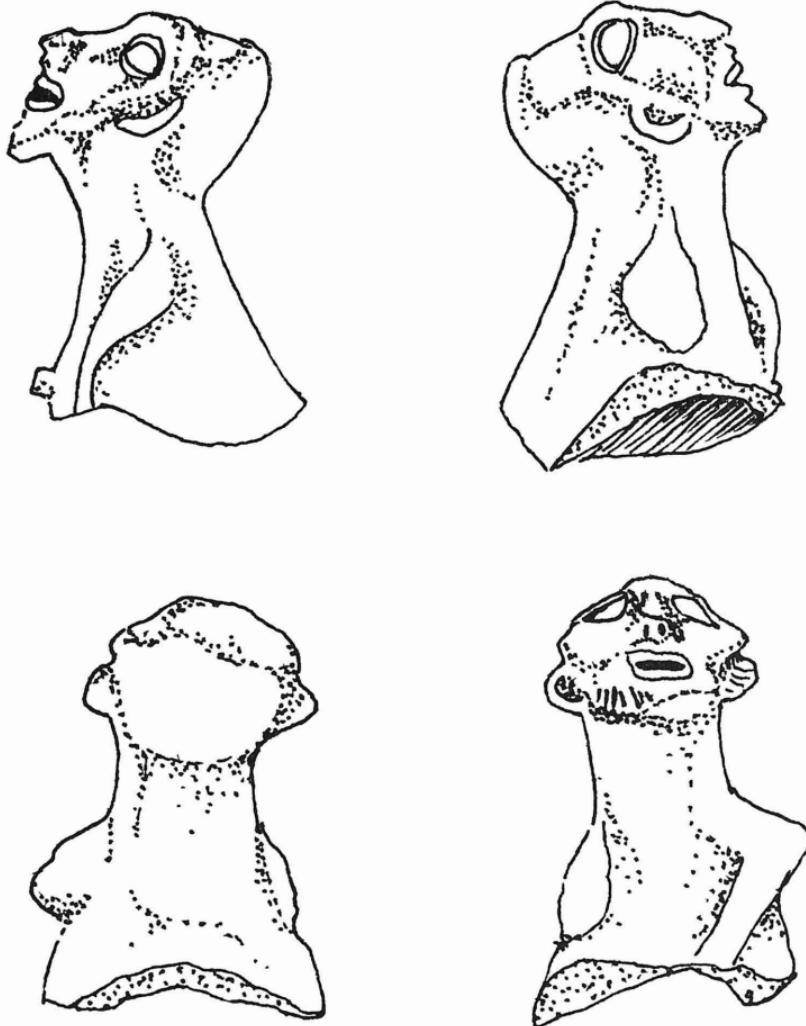
ג. רָאֵשׁ פְּסָל מִתְּלֵא סְוֹרָר (צִיּוֹר 3; לֹוח 1, 3)

רָאֵשׁ זוֹ, הַמִּתְאָר גָּבָר מַזְוָקָן, עֲשֹׂוי טִין אֲפּוֹר עֲדִין, מַעֲוָרָב בְּחַצֵּץ לְבִן דַק
מַאֲוֹד; רָק מִתְּחַת לְעֵין הַיְמָנִית נְرָאָה גְּגָרִיר גָּדוֹל. חַלְקוֹ הַתְּחַתּוֹן שֶׁל הַפְּסָל
חָלוֹל. הַעֲנִים צוֹינָנוּ עַל-יִדִי חֲרִיתה עֲמֹוקָה, וְאֵילּוּ הַשְּׁפָתִים — עַל-יִדִי הַדְּבָקָת
שְׁנִי פְּסִי הַוּמָר. הַאוֹזֵן הַשְּׁמָאָלִית נְמוֹכָה בְּהַרְבָּה מִן הַאוֹזֵן הַיְמָנִית. הַצּוּוֹאָר
הַוּלָּק וּמִתְּרַחְבָּב כְּלַפְיַי מְטוֹהָה. הַיְדִים מַודְבָּקֹות עַל הַצּוּוֹאָר. מִתְּחַת לִידְהַשְּׁמָאָלִית
יִשְׁחַרְץ עֲדִין. עַל הַעֲוֹרָף נְרָאִים עֲקָבוֹת שֶׁל מִירָוק. גּוֹבָה הַקְטָע 6.5 ס"מ;
רוֹחַבָו, בָּמָקוֹם שֶׁבָר הַצּוּוֹאָר, 3.0 ס"מ.

הַפְּסָל נִמְצָא בְּתַל אֲסֹור (תַּל אל-אֲסֹור; נ"צ 209/152), בְּקָצָהו הַדְּרוֹמִי
שֶׁל נַחַל עִירּוֹן. רַבִּים מִזְהָם אֶת הַאֲתָר עַם אֲרוּבּוֹת הַמִּקְרָאִית. הַעֲוֹדָה שַׁהְיִדִים
מַודְבָּקֹות אֶל הַצּוּוֹאָר וְשָׁהֵן קְטָנוֹת מַאֲוֹד מִנִּיחָה מִקּוֹם לַהֲשָׁעָרָה, כִּי אֵין לְפִנֵּינוֹ
חָלֵק שֶׁל פְּסָל, אֶלָּא חָלֵק שֶׁל כְּלִי-קִיבּוֹל אוֹ שֶׁל קוֹרְנָס, וְכִי אָפָּעַן חִיבָּרוֹ אֶל
הַכְּלִי אִילְצָה אֶת הַקְדָּר לְקַבּוּעָת הַיְדִים בָּמָקוֹם גּוֹבָה. זו אָוְלִי גַם הַסִּבְ�ָה
לְזֹוּוִת הַמִּיוֹחָדָת שֶׁל הַרְאָשׁ. וּשְׁמָא אָפָּשָׁר לְהַסְבִּיר זֹוּוִת זוֹ עַל-יִדִי הַהֲנָהָה,
שְׁלַפְנֵינוּ חָלֵק שֶׁל מִינּוֹתָאָרוֹס ? פְּסָלִי שְׁוּרִים בְּעַלְיִ רַאֲשִׁ-אָדָם בְּסְגָנוֹן דּוֹמָה

L. H. Vincent, *Canaan d'après l'exploration récente*, Paris 1907, p. 112, .8

n. 1

ציור 3
ראש פסל מתל אסור

נתגלו בקפריסין⁹, אך לא בארץ-ישראל. סגנון דומה של עיצוב הראש אפשר למצוא בתגליות באתרים מסוימים¹⁰. לאחרונה נתגלו פסלים דומים בשני אתרים

E. Gjerstad et al., *The Swedish Cyprus Expedition, II*, Stockholm .9
1935, pp. 711, 785; Pl. CCXXVIII
, W. M. Flinders Petrie, *Gerar*, Pl. XXXVI .10
בשורה התהוונה.

שלושה קטיעי פסלים מן השرون הצפוני
קרובים יחסית לתל אסור: בחירבת אל-סת לילה (נ"צ 150/215), שאולי
אינה אלא "צפתיה" שבתעודות תחותימס הgi¹¹, וכן בחפירות עפולה.¹² לפי
ההומר הקיראמי שנמצא ליד פסלים אלה יש לייחס את הראש מtel אסור
לרأسית התקופה הישראלית. מבחינהתרבות נמנים הראש עם האמנות
המייניות. תנוחת הידיים אף מזכירה את ארוןנות-המתים של הפלשתים, אשר
צורתם כצורת בנ-אדם ואשר במכסיהם מתוארים ראש וידיים.

.11. ג. אהרון, *ידיעות, כב, תש"ה*, עמ' 139, וציור 1.

.12. מ. דותן, *עתיקות, א, חט"ז*, עמ' 36–37; ציור 15 : 19.